

“ПРЕЗУМПЦІЯ ДОЦІЛЬНОСТІ...” ЛЮДМИЛИ ТАРНАШИНСЬКОЇ

В Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України в межах роботи літературно-критичного клубу “Академічні бесіди” відбулася презентація-обговорення книжки Людмили Тарнашинської “ПРЕЗУМПЦІЯ ДОЦІЛЬНОСТІ: Абрис сучасної літературознавчої концептології” (К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008). Наукове видання Л. Тарнашинської, заявлене нею як “метафізична оселя нових народжуваних смислів”, об’єднало під однією обкладинкою різноманітні наукові розвідки, літературознавчі й літературно-критичні студії, які сукупно відтворюють універсум широких філологічних зацікавлень авторки. Книжка віддзеркалює цікаві підходи до вирішення цілого комплексу проблем – як методологічно-теоретичного, так і аналітико-літературознавчого плану.

До стенограми засідання, яка пропонується увазі читачів журналу “Слово і Час”, додано й міркування І. Дзюби, Д. Наливайка, Н. Зборовської, Н. Лисенко-Єржиківської, висловлені поза обговоренням. Додані репліки якісно розширюють розмову навколо видання, висвітлюють ті чи ті змістовні моменти, не завважені на презентації.

Хоча книжка Людмили Тарнашинської містить дослідження літературних явищ досить широкого спектру (починаючи від рецепції творчості Івана Франка й до аналізу творів поетів, письменників другої половини ХХ ст.), розмова зосередилася переважно навколо шістдесятництва – того неоднозначного явища, що йому присвячено більшу частину цієї праці та розмова про яке, як зазначив М. Сулима, набула особливої актуальності у світлі останньої дискусії на сторінках “Літературної України”¹.

Керівник цього зібрання М. Сулима привітав авторку з виходом актуального видання, відкритого до широкої розмови, та, зокрема, зауважив:

Микола Сулима

В одному з останніх чисел “Літературної України” Михайло Наєнко намагається поставити крапку в дискусії про шістдесятництво¹. Думаю, що ця дискусія далеко ще не завершена та, навіть більше, потрібна, хоч набуває останнім часом тенденції вузько суб’єктивного визначення імен до з’ясування, хто входив, а хто не входив до кола шістдесятників.

Відомий російський критик Станіслав Рассадін у трьох числах московської “Новой газеты” розмірковує над тим, чи можна вважати відлигою час шістдесятництва. Він

¹ Ідеться про дискусію в “Літературній Україні”: Наєнко М. Шістдесятництво: в історії і в сучасності (2008. – 7 серпня – 11 вересня); Мачківський М. Згадаймо всіх – поіменно (2008. – 13 листопада – 27 листопада); Яременко В. Задушевне відродження в історії і в сучасності (2009. – 23 квітня – 21 травня); Наєнко М. Брань Люципера з Архангелом Михаїлом (2009. – червень).

наводить такі приклади, факти, які примушують нас запитати себе: а чи справді то було “ідеологічне потепління”? І подібних “проблемних” питань може бути ще досить багато. В усякому разі покоління шістдесятників сказало своє вагоме слово в українській літературі. Саме про це Людмила Тарнашинська намагається – паралельно до багатьох інших моментів – розмірковувати в цій книжці.

Повертаючись до шістдесятництва, хочу зазначити: у кожного з нас, сказати б, свій “список” цього літературного покоління. У Василя Яременка він один, у Віри Агеєвої – інший (у своїй антології оповідання авторка чомусь оминає, скажімо, постать Дрозда). Л. Тарнашинська намагається по-своєму “впорядкувати” цей неоднозначний процес. Вона досі вже багато зробила у справі дослідження шістдесятництва як своїми біобібліографічними покажчиками, так і монографією про Валерія Шевчука, і численними статтями, інтерв’ю, виступами на конференціях.

Якщо поглянути на зміст видання, то можна побачити, що статті вже своїми назвами виходять за межі 1960-х років. Адже й М. Вінграновський, і В. Шевчук, і Ліна Костенко, й багато-багато інших не відбулися б, не розкрилися без І. Франка, Б.-І. Антонича, Ю. Липи, М. Коцюбинського... Думаю, що книжка Людмили Броніславівни своєчасна. Важливо те, що дослідниця дуже об’єктивно намагається розібратися в тих чи тих явищах. Для неї немає слабших чи кращих шістдесятників, вона рівнозначну увагу приділяє творчості кожного з них.

Людмила Тарнашинська

Цією книжкою я, фактично, пішла всупереч сподіванням своїх колег, які чекали від мене монографії про шістдесятників, над якою я давно працюю. Це сталося, можливо, тому, що сам час диктує нам свою логіку... Я помітила, що велика кількість моїх публікацій, які з’являлися, скажімо, у регіональних наукових збірниках, тих матеріалів, проблематика яких виходить і за межі теми шістдесятництва, надається до структурування. Виникла ідея композиційно впорядкувати їх відповідним чином. Так з’явилося це видання. Звичайно, такий формат книжки має свої ризики, але має й переваги. Процес вибудовування матеріалу був досить складний. Виявилось, що проблематика шістдесятництва все-таки домінує. Ті ж речі, які виходять за межі цієї теми, становлять окремі дискурси.

Щодо назви, то вона народилася швидше ірраціонально. Віднайти назву, яка б об’єднувала такий різнометний, різноплановий матеріал, було нелегко. Зрештою, ця назва віддзеркалює мої пошуки концептологічних моментів у підходах до аналізу явищ і текстів і певним чином начебто легалізує, виправдовує доцільність такого структурування студій досить широкої проблематики.

Олена Бородіна (видавець)

Хочу подякувати Людмилі Броніславівні за хоч і напружену, але продуктивну співпрацю над книжкою. Показово, що видання це досить добре продається, викликає зацікавлення читачів. Так, нещодавно в Одеському університеті на виставці наших книжок видання Людмили Тарнашинської стало одним із бестселерів. Це приємно. Хоча б тому, що Видавничий дім “Києво-Могилянська академія” росте лише завдяки надійній співпраці з надійними авторами.

Тамара Гундорова

Ця книжка, як на мене, поєднала в собі різні жанри: есеїстику, літературну критику, академічне літературознавство. Я відчула в ній дуже сильний авторський голос. Тому скажу, що для мене це дослідження якраз дуже суб’єктивне. І в цьому його цінність. Адже в поняття суб’єктивність не завжди потрібно вкладати якийсь негатив. Суб’єктивна ця книжка найперше щодо авторської стилістики. Дослідниця пише довгими реченнями, вирізняє вагомі слова, творить смисли. І смисли ці наголошує для себе, для читача. Вона постійно підкреслює, що літературознавство – це поле діалогу чи й полілогу між автором і читачами, а також між тими читацькими, авторськими смислами, які зустрічаються, перетинаються в полі літературознавчої

критики. Ця потужна спрямованість на індивідуальний голос мені дуже зрозуміла. Я можу поділяти чи не поділяти якісь конкретні міркування, але вияв цієї суб'єктивності – річ дуже симпатична.

Микола Сулима говорив про історико-культурну, літературну цінність цієї книжки. Так, домінантні її персонажі – це шістдесятники. Але тут присутня й діаспора – Емма Андіївська, Остап Тарнавський, про яких написано так само з великим інтересом, зацікавленням. Видання це імпує мені й своєю методологією. Дослідження виконане в річищі того духовно антропологічного, екзистенційного напрямку в літературній критиці, у літературознавстві, який має у нас свою традицію – М. Шлемкевич, В. Янів, І. Мірчук. У його межі вкладається і книжка Людмили Броніславівни, і те, як пише ця дослідниця. Як на мене, це видання вирізняється із загального тла тих видань, які з'являються останнім часом. Вирізняється, по-перше, персональним голосом, який постійно звертається, апелює до тебе, переконує, зачіпає тебе. По-друге – зосередженістю на питаннях того екзистенційно-психологічного, антропологічного плану, які прямо пов'язані з проблематикою смислів: у чому полягає смисл літературної творчості, сенс наших літературознавчих пошуків тощо.

Мирослава Гнатюк (проф. кафедри теорії літератури і компаративістики КНУ)

Те, як Людмила Тарнашинська підходить до вивчення літератури, – це висока толерантність, і не лише в наукових текстах, а й у житті. Цей сплав дуже гармонійний та показовий щодо того, як потрібно прочитувати історію літератури, як окреслювати перспективи її дослідження. Бо такий особистісний, ще раз наголошую – толерантний погляд на літературний процес, на письменство важливий і для зростаючого покоління, і для літературознавців, спеціалістів. Адже інколи потрібно й переглядати якісь свої позиції, дослухаючись до колег, запозичувати слушні, цікаві думки для того, аби продукувати ідеї власні. А книжка Людмили Тарнашинської надихає на нові рівні пізнання, спонукає прочитувати літературу по-іншому. Для студентства ж це праця справді неоціненна.

Роксана Харчук

Мене у праці Л. Тарнашинської “Презумпція доцільності” зацікавили передусім розділи, присвячені явищу шістдесятництва. На мою думку, варто окремо говорити про шістдесятників, окремо про дисидентів. Якщо ж ми беремо до уваги літераторів із діаспори, я б не називала їх прямо шістдесятниками. Те, що хронологічно творчість тих чи тих письменників збігається з 1960-ми роками, ще не означає, наче вони шістдесятники. Принаймні з погляду герменевтики. Бути шістдесятником у вільному світі і в межах системи – не одне й те ж.

До цієї книжки ввійшли промовисті статті з погляду дослідження творчості окремих персоналій шістдесятих років. Але хотілося б бачити синтетичнішу картину. Об'єднавчим моментом у дослідженні шістдесятництва, окрім хронології, обставин тоталітарного суспільства й колоніального становища України (я б менше говорила про філософію екзистенціалізму, яка була важливою, але не визначала шістдесятництво, яке в суті своїй лишалося нелюбим нам народництвом із традиційним набором цінностей), є, напевно, естетичний чинник, тобто стилі, які таки відчутні під потужним прикриттям уніфікаторського соцреалізму. У мене ж таке питання: якою мірою в дискурсі шістдесятництва представлені всі три роди літератури? Чи можна вважати драматургію шістдесятих опозиційною щодо системи і соцреалістичного методу?

А щодо критерію, кого з письменників зараховувати до шістдесятників, окрім хронології й історичних умов... Очевидно, міра опозиційності передусім у письмі, стилі до естетики соцреалізму. І тут варто не обмежуватися 1960-тими роками, а йти далі – у 1970-1980-ті, коли ідеї шістдесятництва знову оживали й модифікувалися. Хочу окремо подякувати Людмилі Броніславівні за цікаве прочитання В. Гомбровича в українському контексті, зіставлення його ідей з ідеями І. Драча.

Людмила Тарнашинська

Власне, книжка структурована так, що суто “шістдесятницьким” у ній лише один (другий) розділ “Українське шістдесятництво як “дух часу”: концептуалізація, інтерпретація”. У першому розділі “Діалогія “внутрішнього” і “зовнішнього”: теоретичні експлікації” та третьому “Археологія індивідуального Я: модус розгортання” українське шістдесятництво “присутнє” на рівні теоретичної проблеми чи персоналії – хіба частково. Хоча, вочевидь, таки домінує, оскільки, працюючи над цією темою тривалий час, я мимоволі наче “пропускаю” крізь його енергетику й усі інші теми. Тому говорити про те, що я зараховую письменників із т. зв. діаспори до власне шістдесятників чи класифікую останніх лише за хронологією, безпідставно: їх усіх “об’єднав” саме розділ “Археологія індивідуального Я: модус розгортання”, який не позиціонується у виданні як виключно “шістдесятницький”. Це літературознавчі студії про різних (і за стилем, і за географією, і за датою народження) письменників. Зізнаюся: спершу була думка структурувати видання так, аби проблеми материкової літератури й т. зв. діаспори поділити на окремі розділи. Але ж я в цій книжці обстоюю позицію, згідно з якою існують підстави сприймати національну літературу “як цілісний образ, своєрідну художню модель національної ментальності” (див. статтю “Література розфокусованої свідомості: до категорії “діаспора” та її інтерпретацій у літературознавстві”), тому таким “географічним” поділом я би суперечила сама собі. Зрештою, різницю між українськими шістдесятниками й поетами Нью-Йоркської групи досить виразно окреслює спеціальна розвідка “Творчість поетів-шістдесятників та поетів Нью-Йоркської групи: “свобода від...” чи “свобода для...” (у світлі гуманістичного психоаналізу Еріха Фромма)”.

Переконана, що говорити окремо про шістдесятників і дисидентів можна лише в історико-літературному контексті, коли ж ідеться про жанрово-стильову специфіку їхньої творчості, то в цій площині дослідження такі “ідеологічні” аспекти мусять відступити на другий план... Щодо драматургії 1960-х років, то тут, вочевидь, слід враховувати те, що це “найповільніший” жанр, який чомусь дуже довго й важко “визріває” (зрештою, як тоді, так і тепер)... Я би радше говорила про літературну критику того часу – як третю іпостась цього явища, надзвичайно мобільну, дискусійну, котра віддзеркалила ту міру протистояння, що розгорнулося між ортодоксальною позицією “заперечувальників” та прихильниками нових літературних тенденцій.

А синтетичніша картина, тобто окрема праця, де знайдеться місце всім тим методологічним суперечностям і версіям, які існують на сьогодні, сподіваюся, буде згодом. Принаймні той факт, що мої колеги вирізняють з-поміж усіх порушених мною проблем саме ті чи ті аспекти явища шістдесятництва (мабуть, тут ще якоюсь мірою спрацьовує стереотип сприйняття: у літературознавстві кожного дослідника пов’язують із якоюсь однією провідною темою, хоч він часто напрацьовує й інші, “дотичні”) і так палко обстоюють свої погляди, ще раз переконує мене в тому, що я взялася досліджувати дуже актуальну й резонансну, проте водночас дуже непросту тему, яка ставить перед дослідником чимало методологічних пасток.

Григорій Сивокінь

Критика шістдесятництва дозволяє простежити дуже багато істотного в тому, як виникало це явище, як його трактували, чим воно закінчилося тощо. Критика про це говорить зрозумілою мовою. У дослідженні проблемних тем шістдесятництва від неї можна відштовхнутися істотно. Пропустіть свій погляд на літературу через поле критики – вона дозволить зрозуміти, хто є шістдесятники.

А шістдесятництво складається з багатьох факторів – від тих, які нам подобаються, до таких, проти яких ми певним чином протестуємо, які заперечуємо, відкидаємо. І все це складає в комплексі картину шістдесятництва як явища українського літературного процесу другої половини ХХ ст. Декого не можна назвати шістдесятниками, але вони є учасниками, частиною того літературного процесу, в якому виникло це явище. Тож ми не маємо забувати про них і повинні дати їм належну оцінку.

Людмила Тарнашинська

Ті літературно-критичні публікації, які з'явилися в той час, справді досить достойні, у них багато раціонального зерна. Я не можу сказати, що в осмисленні явища шістдесятництва літературна критика вийшла нині на багато вищий, якісний рівень. Саме там з'явилося більшість думок, які "переживаються", експлуатуються літературознавцями вже чотири десятиліття. І якщо простежувати динаміку інтерпретацій явища шістдесятництва, то можна дійти висновку: далі того, що було сказано тоді, "по-гарячому", літературно-критична думка майже не пішла.

Іван Бажинов

Питання із шевченкознавчої сфери... Скажіть, як, на Вашу думку, оцінювати праці Євгена Сверстюка: праці шістдесятих років і ті, які він писав у дев'яності? Адже багато тем він продовжив. Наскільки зберігається в пізніших працях той струмінь шістдесятництва, а що з'являється якісно нового?

Людмила Тарнашинська

У працях 60-х років минулого століття Є. Сверстюк, як, до речі, й І. Світличний (Михайлина Коцюбинська мала дещо інші підходи, занурившись в образотворчу стихію Шевченкового слова), намагався очистити інтерпретаційні підходи до аналізу творчості Шевченка від намулу вульгарно-соціологічної критики та відверто ідеологічних маніпуляцій його текстами. А в останніх працях Євген Олександрович оцінює спадщину Шевченка переважно з позиції християнських цінностей, актуалізуючи й інтерпретуючи тему діалогу поета з Богом. Зв'язок же простежується, вочевидь, на рівні антитоталітарного, антиімперського пафосу-спрямування його студій, а також незмінно енергетично позитивної риторики, зокрема християнської. Власне, цю динаміку легко простежити, погортавши книжку Сверстюка "Шевченко і час" (1996), яка, до речі, структурована не за хронологією, а за тими смисловими концептами, що їх віддзеркалює та чи та його студія.

Олеся Бартко

Мені особисто дуже імпонує надзвичайна відповідальність автора в ставленні до слова. Як до слова письменника, так і до точності висловлювання власних думок – максимальної аргументації, максимальної доказовості тексту. Людмила Броніславівна віддає право голосу передусім автору, намагається відчутти всі нюанси того сенсу, які вкладав письменник, поет у своє слово та своїм трактуванням не затьмарює смисли, а випрозорює їх, робить виразнішими якісь характерні ознаки творчості письменника. І це для мене одна з найцінніших рис цієї праці.

Світлана Сичок (магістр КНУ)

Справді, ця книжка належить до літературознавства вже нового часу. Часу, в який відбулося повне переакцентування всіх літературознавчих питань, починаючи від початків української літератури. Низка дослідників збагатили нашу науку західноєвропейською методологією. Ця праця, зокрема і в підході до шістдесятництва, теж позначена подібним духом новизни європейського типу. Через аналіз творів Т. Шевченка, І. Франка та інших письменників Людмила Тарнашинська підходить до шістдесятників й подає новий погляд на це явище. Зараз немає ще такої праці. Та хочу наголосити, що, на відміну від О. Забужко, Г. Грабовича, які пропонують погляд на українську літературу лише крізь призму західноєвропейських методологій, у пані Людмили бачимо гармонійне поєднання західної науки та власне української. Скажімо, якщо говорити про оцінку психологічної школи, до якої належав І. Франко, той же ж Ю. Липа, – спостерігаємо тут подібний синтетичний погляд на явище з погляду і вітчизняних, і провідних світових наукових позицій.

Питання ж стосується психології творчості. Тієї, як Ви пишете, "нової ясності", яку відкрив Юрій Липа в стадіальності процесу перетворення життя в художню

реальність. Як визначити цю категорію “нової ясності”? І чи не переакцентовується екзистенціалізм творчий з плином часу в екзистенціалізм життєвий?

Людмила Тарнашинська

Праці Юрія Липи свого часу не були належно поціновані, але пізніше, так сталося, були підхоплені багатьма науковцями одночасно. Існують такі явища в літературі, науці, коли різні науковці раптом цікавляться якимись темами одночасно. Та праця, про яку Ви говорите, надзвичайно цікава і має дуже багато непрояснених місць, а ті теми, які Ви порушуєте, залишаються відкритими й нині. Але очевидний той факт, що Ю. Липа звертався до широкого контексту – зокрема і до досягнень природничих наук, і до психоаналізу. Тобто рівень осмислення наукових проблем у той час був досить високим. Шкода, що все це потім загубилося на десятки років з огляду на відомі всім нам причини.

Але Ваше питання стосується також самої психології творчості: як визначити цю категорію “нової ясності”? І справді, як визначити? Але я відповім запитанням на запитання: а навіщо тоді письменницька (та й наукова, що доводив ще свого часу наш В. Вернадський) інтуїція, яку, зрештою, не відкидали й учені-матеріалісти? Щодо зв'язку творчості з екзистенціалізмом, сказати б, життєвим то, вочевидь, ідеться про взаємозв'язок цих двох практик. У цьому факторі залежності першого від другого (і навпаки!) я переконалася ще під час написання монографії “Художня галактика Валерія Шевчука”, коли, власне, шукала точки опертя у власній складній екзистенційній ситуації вибору цінностей: очевидно, саме через це прийшла до інтерпретації екзистенціалізму у творчості Вал. Шевчука. Адже в житті нічого немає випадкового... Власне, про літературознавство як “місце зустрічі із собою/іншим” та із “собою *іншим*” я й веду мову у вступному слові до цієї книжки.

Нині ж тема самого екзистенціалізму як філософської течії стосовно шістдесятництва мною значно переосмислюється: і тут Роксана Харчук наче прозріливо відчула мою нинішню позицію щодо філософських підвалин цього явища. Принагідно: у мене є також опублікована кілька років тому стаття про сковородинівське підґрунтя життєвого і творчого шляху шістдесятників, яка не ввійшла до цього видання, але визначатиме, очевидно, зміст одного з наступних. Чому наступних? Та тому, що це явище таке масштабне, що його годі вкласти в обсяг одного дослідження.

Микола Сулима

Думаю, ця розмова була цікавою і для старшого, і для молодшого покоління. Пам'ятаю свої студентські роки – на Вінграновського, на Драча, Ліну Костенко ми дивилися майже як на богів... Ходили на їхні літературні студії, захоплювалися їхніми творами. Можливо, інтерес до шістдесятників нині дещо спадає. І в цьому, не останньою чергою, і наша провина. Адже й критицизм у ставленні до шістдесятників, і почасти їхня поведінка призвели до того, що зацікавлення цим явищем відчутно зменшилося, з'явилося певне розчарування. Відіграло свою роль і певне нахабство дев'яностиків, які більше люблять, скажімо, Валерія Шевчука, але менше Володимира Дрозда... Та у свій час, безумовно, шістдесятники відіграли неабияку роль. Це явище по-своєму виняткове, месійне, воно виконало свою вагому місію в історії української літератури, і цього в нього не відбереш.

Захоплення шістдесятниками, яке почалося ще в студентські роки, вочевидь, і надихнуло Людмилу Броніславівну до написання цієї книжки. Важливо, що Ви, пані Людмילו, не розчарувалися в них, зуміли той науковий досвід, який народжувався в постійному вчитуванні у твори шістдесятників, вилити в цю працю.

Іван Дзюба

Знайомитися з Вашою “Презумпцією доцільності...” почав з останніх розділів – прочитав есей про Сергія Борисовича Кримського, одного з моїх улюблених філософів, і “Міфологему води Миколи Вінграновського...” – несподівано нове бачення поетичного світу Вінграновського. Цей “Розділ 3” інтригує, буду його читати насамперед. А загалом справляють враження і обшир проблематики, і методологічна ґрунтовність та джерельна база. Я радий за Вас, спостерігаючи Ваше зростання, – нині Ви один із найцікавіших авторів у нашому літературознавстві.

Дмитро Наливайко

Слід сказати, що “Презумпція доцільності...” – книжка мозаїчна у своїй частині, але вагома й актуальна, написана обдарованим критиком і літературознавцем. У першому розділі-циклі цієї праці домінує теоретична інтенція, друга частина має прикмети цілісного історико-літературного нарису зі своїм сюжетом і континуумом; щодо третього й четвертого циклів, то вони складають своєрідне зібрання статей і розвідок про різних сучасних українських письменників і різні твори, з тією відмінністю, що в четвертому циклі з’являються праці, які за своїм змістом виходять за межі літератури. Скажу відразу, що я не поділяю багатьох положень і тверджень “вступного слова”, але це не означає, що я авторитарно їх заперечую...

Як на мене, найвищою оцінки заслуговує та частина підготовленого видання, яка присвячена саме шістдесятникам, переважно їхній літературній творчості. Вона складається з пов’язаних статей, які можна назвати розділами; у них глибоко аналізуються проблеми й “загадки” цього явища. Серед них я б особливо вирізнив дослідження “Психологічна структурованість канону художнього образу (деякі аспекти теоретичних засад)”, яка містить також з’ясування цікавої теоретичної проблеми. Цікаве питання ставиться в розвідці з літературної історії шістдесятництва “Новелістичне входження в літературу шістдесятників: орієнтація на західне модерне письменство?”.

У наступних двох частинах статті й розвідки пов’язуються хіба що спільністю проблематики в найширшому значенні слова і, сказати б, єдністю епохи й національної літератури. Але можна твердити, що в них теж, як правило, авторка звертається до примітних явищ та питань сучасної української літератури і пропонує їх цікаву інтерпретацію. Як, приміром, у статті “Час у творчості Ліни Костенко як темпоральний код структури людського досвіду”, в якій тонко й переконливо показується, як нав’язана поетесі трансеміграція вивела її на простори світу й духу, привела до розірвання подвійно замкненого кола, витвореного режимом навколо України й “митця, в ній суцього”.

Ніла Зборовська

Як правило, за щоденними клопотами й зосередженістю на інших текстах не пишеш про своїх найближчих талановитих колег, хоча не раз доводиться посилатися на їхні аналітичні праці. І книжка Людмили Тарнашинської “Презумпція доцільності. Абрис сучасної літературознавчої концептології”, винесена для обговорення в “Академічних бесідах”, – для мене добра нагода, щоби сказати довго неказані слова. Коли почала читати цю книжку, у мене було подібне враження, як тоді, коли вперше відкрила її ж поетичну збірку “Луна мовчань” (2005). Тоді, прочитавши одну з перших поезій цієї збірки, де були такі слова: “Той чоловік / Химерний, / Як вогонь. / Той чоловік / Закритий, / Мов в’язниця. / Той чоловік... / О Господи! / Не спиться... / Той чоловік / На вістрі всіх / Безсонь... / Той чоловік / Химерний, / Як вогонь...”, я подумала: “Невже це наша Людмила Тарнашинська?”

Про дивовижну метаморфозу у творчому пошуці авторки цієї праці Вал. Шевчук сказав: “Людмила Тарнашинська має у своїй творчості широкого діапазона: від найбанальнішої журналістики до цікавих літературознавчих розмислів...” Прочитавши “Презумпцію доцільності...”, відчула, що такої Тарнашинської я також іще не знала. Ця книжка – яскраве свідчення того, що авторка остаточно розпрощалася зі

своїм найбанальнішим журналістським минулим. Людмила показує нам, як можна пересотворитись у тексті, як можна яскраво еволюціонувати у власному пошуці, на основі глибинного співпереживання інших текстів самовідроджуватися.

У Р. Барта є така стаття “З чого почати?”, де він говорить про те, що вся проблема в тому, який перший жест ми робимо при зустрічі з іншим текстом. Для того, щоби зрозуміти “перший жест” Людмили Тарнашинської, треба прочитати її вступне слово “Літературознавство як “досвід себе” або Прибутня вода нових смислів”. У статті про Соломію Павличко Людмила Тарнашинська пригадує самоіронічне Соломіїне, ніби літературознавець ніколи не зможе поставити себе поряд із прозаїком чи поетом, оскільки “він завжди на другому плані, наче музикант, що виконав річ, поклонився, але всі аплодують не йому, а Бетховену...” Будучи сама прозаїком і поетом, Людмила Тарнашинська не має “комплексу літературознавця”, навпаки вона показує, зокрема й на прикладі літературознавчої творчості Соломії Павличко, що літературознавство – це передусім результат особистісного наукового пошуку, “набуття себе” через досвід пізнання *інших*”, “прихисток у дорозі до віднайдення сенсу буття”, адже спрага пізнання й самопізнання завше формує “перший жест” талановитого літературознавця. І якщо спрямовану до об’єктивного знання науку позбавити індивідуальної душі, тобто спраглою суб’єктивного пошуку, то літературознавство буде не здатним породжувати нові смисли, ту провокативну творчу множинність, на яку звертав увагу Р. Барт.

Найблискучіша, на мій погляд, стаття, яку можна поставити як авторський маніфест до книжки Людмили Тарнашинської Презумпція доцільності. Абрис сучасної літературознавчої концептології”, – це “імператив щирості в художньо-естетичній парадигмі Івана Франка та його інтерпретація Василем Стусом”. У цій статті сформовано розуміння “естетичної істини” через екзистенціал або креатив щирості. Тяглість креативної щирості в історії української літератури простежується від творчості Івана Франка до Василя Стуса не випадково. Адже, як відомо, І. Франко своєю поемою “Мойсей” послугував могутнім поштовхом для творчого самоусвідомлення Василя Стуса. Стусове інтуїтивістське розуміння творчості як акту доброти й найщедрішого самороздаровування служить Л. Тарнашинській беззаперечним доказом у розумінні концепту мистецької щирості. Креатив щирості вносить неочікуваний ракурс для дослідження художнього тексту: авторка переконливо доводить, що екзистенціал “щирість”, будучи психологічною категорією, водночас і категорія естетична.

Людмила Тарнашинська з великою повагою говорить про книжки, які послугували для неї так званім “спрямівним смислом”. Так, вона щиро зізнається, що їй дуже бракувало такої праці, як “Християнська філософія екзистенції” І. Леппа, коли вона працювала над тлумаченням текстів Валерія Шевчука, а про християнську поезію Віктора Кордуна говорить як зачарований поет: “Кордунова поезія – це поезія глибокого *внутрішнього світіння*...”. Пишучи про ту чи ту книжку або того чи того письменника, літературознавця, Л.Тарнашинська дає нам змогу щоразу відчутти власну логіку вибору: літературознавча проблема, порушена в аналітичній студії, приховано чи явно детермінована тут особистісною проблемою пізнання.

“Презумпція доцільності...” до певної міри підсумовує багаторічні методологічні і творчі надбання Л.Тарнашинської. Успішний еволюційний пошук авторки книжки нагадує про ідеал творчої жінки, витворений її ж поезією: “Ця жінка нездоланна – / Як любов. / Ні спомином. Ні забуттям. Ні словом. / Вона себе підносить знов і знов – / Попри всі пекла і людські обмови. / Ця жінка / Незнищенна...”

Наталка Лисенко-Єржиківська

Згадую творчу атмосферу презентації цієї книжки на минулорічному VII Міжнародному Конгресі українців. Тоді на ім’я авторки прозвучали щирі привітання головуючого секції “Історія української літератури. Сучасний літературний процес” Марка Павлишина, інших колег-літературознавців. Вагоме слово про науковий доробок дослідниці сказав М. Жулинський... Рік, який минув з того часу, засвідчив, що ґрунтовне опрацювання та осмислення цілого комплексу проблем

методологічно-теоретичного й аналітико-літературознавчого плану успішно пройшло читацьку апробацію. Ця книжка, безумовно, стала вагомим внеском у вітчизняне літературознавство. Знаходимо тут цікаві новаторські статті, зокрема про автопортрети Т. Шевченка, правочинність Франкового креативу літературної “моди”, українську версію сюрреалізму... Авторка віднайшла та показала грані дотичності духовних прагнень та зближення і відмінності естетичних уподобань письменників дев'ятнадцятого, двадцятого століття й теперішнього, найновішого часу. Дослідження містить конструктивні теоретичні ідеї щодо категорії “діаспора” та її інтерпретацій у літературознавстві. Інтерес викликають теми: митець і політика (Вітольд Гомбрович та Іван Драч), Україна між Сходом і Заходом.

Літературно-критичні студії Л. Тарнашинської – це нове слово у прочитанні та “оприЯвленні” філософських смислів і підтекстів не лише у творчості письменників-шестидесятників чи митців Нью-Йоркської групи, а й уважне осягнення поетичного доробку як Олени Теліги, Віктора Кордуна, Остапа та Марти Тарнавських, так і мемуаристики Лариси Крушельницької, прози Олександра Смотрича, літературно-критичної думки Івана Кошелівця, Михайлини Коцюбинської, Соломії Павличко, філософських праць Сергія Кримського тощо.

Підготувала Олена Поліщук

Мирослава Гнатюк

ВАРІАТИВНІСТЬ САМОВІЯВУ: НАУКОВИЙ І ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ ЛЮДМИЛИ ТАРНАШИНСЬКОЇ

Стаття присвячена варіативності самовияву й інтерпретаційним моделям особистісного пошуку в структурі наукового та художнього Тексту Людмили Тарнашинської.

Ключові слова: текст, інтерпретаційні моделі, варіативність самовияву, діалог/полілог, рефлексія.

Myroslava Gnatiuk. The variability of self-expression: Scientific and artistic text of Liudmyla Tarnashynska

The article deals with the variants of self-expression and with the models of self-interpretation within the structure of Liudmyla Tarnashynska's scientific and artistic texts.

Key words: text, models of interpretation, variability of self-expression, dialogue/polylogue, reflection.

Щасливо збіглися за часом виходу у світ дві різнопланові книжки Людмили Тарнашинської – “Презумпція доцільності: Абрис сучасної літературознавчої концептології” [5] та “Парасоля на кожен дощ. Новели, оповідання, маленькі повісті” [6]. Науковий та художній Текст обох книжок своєрідно корелює, взаємодоповнюється, виявляючи потужні внутрішні ресурси та різні грані творчого обдаровання автора, добре знаного як в Україні, так і за її межами. Зібрані під однією обкладинкою наукові статті, написані в різні роки, як і цікава творча історія останньої збірки малої прози, засвідчують неперервність роботи духу й думки, генерування нових підходів у вивченні актуальних проблем сучасної філології. Власне, “Презумпція доцільності” – це певний узагальнювальний погляд на здобутки і прорахунки вітчизняного літературознавства, який умотивовано претендує не лише на визначення “абрисів сучасної літературознавчої концептології” (як скромно зауважено в підзаголовку), а й на вироблення цікавої моделі літературознавства як “досвіду себе”, де особистісний вектор наукового пошуку вдало проектується на вирішення цілої низки проблем методологічно-теоретичного та аналітико-літературознавчого характеру. Подані в науковому виданні різномісн розвідки сугестують не лише багатющий матеріал, напрацьований роками, а й репрезентують широку палітру філологічних зацікавлень автора. “Презумпція доцільності” саме такого дослідницького погляду й